

ИСПРЕД И ИЗА ЗИДА

(Енес Халиловић: *Зигови*, Албатрос плус, Београд, 2014)

Зигови : књија дискрејне математике Енеса Халиловића јесте особен одговор на три древна кантовска питања: Шта могу знати? Шта треба да чиним? Чему се смем надати? Основни песников циљ је двострук: освајање слободе и задржавање освојене слободе. У оба случаја нагласак јесте на току, развојности и процесуалности. Песник готово експлицитно конкретизује чувену Сартрову мисао: „Човек је слободан. Бачен у свет, осуђен да буде слободан. Он не може не изабрати, није слободан да престане да буде слободан, јер једино ограничење слободе јесте сама слобода.“

Пошто су срж, једро и језгро ове књиге процес, борба и кретање, чини се сувислим да изнесемо основне методе, тј. начине, путеве и поступке којима је песник реализовао постављене циљеве. Да бисмо што успешније одговорили на питање како је он освајао и задржавао слободу, категорију која није сама по себи сврха у свом финалном облику, него нешто чиме се непрекидно овладава и што се увек наново досеже, налазимо важним да издвојимо десет основних метода:

1. Прва путања до слободе јесте заузимање активистичког става према реалитету. Песник превазилази максиму: уметност = живот. Његова поезија се не исцрпљује само на давању и уобличавању што стварније и истинитије слике о животу и свету какви јесу. Он, наиме, иде корак даље и спреман је да мења свет, дајући конструктивна решења као одговор на вечито питање: Како свет променити најбоље? У том смислу, песник се држи чувеног Шопенхауеровог начела које гласи: „Судбина меша карте, ми играмо.“ У прилог овоме говоре стихови: „Зид се отвара коме хоће. Зид се отвара када хоће. Кроз зид неће проћи само онај који неће.“

2. Други пут до слободе јесте овладавање емоцијама. Песник је чврст и непоколебљив господар својих емоција. Њега осећања у целости поседују, али он увек има снажну контролу над њима, дајући им јасан и конзистентан облик. Блох занимљиво каже: „Ко хоће на море, треба да се разуме у морнарске чворове.“ Одсликајмо напред речено следећим стиховима: „Шири се ватра. Надира вода. Колају гласине. И сваког трена руши се неки зид. Праштајте ми. Нисам праштао.“

3. Трећа путања у процесу освајања слободе огледа се у избору поступка интуиционизма у процесу спознаје. Иако чврсто држи осећања под контролом, песник се храбро препушта интуицији, том Бергсоновом „блеску самоочигледности“. Интуиционизам јесте најпоштенији начин спознаје и самоспознаје, јер песник тако даје шансу емоцијама да га оповргну у изграђеним мисаоним постулатима и наведу га да у ходу мења правце своје контемплације. Ова путања којом се песник креће, саображена је са Хераклитовим начином размишљања које каже: „Човек постаје најближи себи, када

постигне озбиљност коју има дете док се игра." Коришћење интуиционизма дочаравају стихови: „И одјек каже: *Уморан сам. Кроз шућа усџа се рађам, на шуће уши умирем.*“

Песник је спреман да ревидира и ремоделира своје ставове под надирањем емоција, уколико га оне убеди и увере у своју реалну одрживост и истинитост. Тиме се он опире схватању света који се може подвести под Камијеву девизу: „У свету без илузија човек се осећа као странац.“ Песник, дакле, дозвољава илузијама да га обузму, само уколико ће га оне довести до спознаје праве истине. Он разликује илузију од наде, близак Аристотеловом начелу да је „нада сан будних“.

4. Четврта метода којом песник долази до свог идеала јесте певање о зиду који никако није сам по себи сврха и циљ, него само средство и прагматична алатка, неопходна ради постизања циља. Песник не жели да руши зидове, него свесно и слободно бира да дише, живи и егзистира упркос зидовима. Он у изналажењу решења бира тежи пут, али често се и притајено, из прикрајка, обраћа својим зидовима, само да би постигао циљ и истрајао у коначном освајању слободе. Илустрација овога јесу стихови: „Зид не тече, али притоке има. Зид није плован, а слутиш му дубину; застане без сидра, а креће се без једра.“

5. Пети начин изналажења пута освајања слободе огледа се у песниковој готовости да се коцка и поиграва на живот и смрт са својим зидовима. Он је спреман на све или ништа. Спреман је да се суочи са чињеницом да зидови можда не крију никакву тајну. У стању је да живи без опсесије зидовима једнако поносно и квалитетно као и да је њоме опхрван. Зарад истине, песник је готов и решен да сумња чак и у своје зидове који за њега нису пуки фетиш, него категорија склона ревизији. Песник се држи старог начела Александра Великог који је рекао: „Нико ме у свету није покорио, него сам ја себе покорио.“ Напред речено потврђују следећи стихови: „На зиду стихови: ‘О, људи, заливајте жене и земљу. И правите ме од блата. И ви сте прављени од блата.’“

6. Шеста метода којом песник долази до слободе, јесте одбацавање пуког чулног и сензуалистичког приступа у акцептовању, доживљавању и вредновању уметничког дела. Песник нема априорну потребу да се неминовно неком свиди. За њега је далеко важнија идеја о ономе о чему пева, у односу на пуку допадљивост онога што читалац перципира. Форсирањем појма идеје коју уметничко дело изазива у читаоцу, његов дух се нужно ослобађа свих могућих заблуда, предрасуда и кривих појмова. Тиме песник постаје близак Сартровој идеји да „чим човек своју победу подробно описује, она престаје да се разликује од пораза“. У прилог горе изреченом, говоре следећи стихови: „Идеја о зиду већа је од самог зида и можда због тога зид мрзи сопствени прах.“

7. Седми начин да песник дође до циља, јесте да своју личност динамизује тако да више престане да буде важно каквим он чини свој зид, него да поента буде у томе каквим његов зид чини њега. Песникова личност је подељена на два дела. У оба дела су он и његов зид. Над првим делом контролу има он, а над другим делом личности контролу имају зидови. Песникова поезија је непрекидан реверзибилни процес идентификације који није само поистовећивање њега са зидом, него и идентификација зида са њим. Када је актуелна идентификација песника са зидом, тј. када је актуелна ситуација ПЕСНИК = ЗИД, онда у другом делу његове личности коју контролишу зидови зид добија контролу над зидом. То омогућава да песник ништа не препусти слу-

чају и тако може да исфилтрира све што је истинито у вези са његовим зидовима, без могућности да створи било какву заблуду о њима или о себи. Када је реч о идентификацији зида са песником, тј. када је ситуација ЗИД = ПЕСНИК, онда у другом делу његове личности он постаје тај који контролише самог себе и то му омогућује да емоције, којима се апсолутно предаје, не замуће његову моћ расуђивања. Тај динамизам песникове личности постаје утолико интензивнији када је та реверзибилна идентификација, на релацији ПЕСНИК = ЗИД и ЗИД = ПЕСНИК, једновремена. То његову личност и пут којим долази до слободе чини процесуалним, развојним и динамичним. То је нешто као једновремено, стално ратовање и мирење са самим собом. О изреченом говоре стихови: „Тада-када одбаци маске, тада-када избаци темеље и камење, тада-када се ослободи простора иза и испред себе, тада и само тада, зид се пита: *‘Може ли нестайти и оно што неће бити сазидано?’*“

8. Што се тиче логике која се протеже кроз стихове и која представља осми пут кретања ка слободи, морамо рећи да је песников зид персонификација Маркузеовог Ероса и цивилизације. То јесте онај реалитет у којем се Ерос сасвим лепо сналази и што је најважније у њој остаје сталожен и задовољан не предајући се некритички погубним и пролазним страстима. Његова личност није осујећена. Песникова поезија чини да Ерос успешно задржи свој ужитак, а да при томе бол који осећа успешно превлада. Он је срећан због тога што се свесно жртвује и ужива у сагласју с реалитетом који не врши репресију над њим, јер га он свесно бира. Песникова поезија јесте она цивилизација која почиње онда када се примарни циљ – неодложно задовољење потреба и нагона, самоиницијативно замени свешћу о дугорочној користи која произилази из бола, а све да би човек остао срећан. Тада он напушта тренутно, нестабилно и деструктивно задовољство у име одређеног, али много трајнијег задовољства. К. Г. Јунг каже да је за „потпуно освешћење неопходан бол“. Песник је спреман да жртвује потребу за тренутним, пролазним ужитком, само зарад сагласја са реалитетом и стварном истином у коју верује. О овом сведоче стихови: „Дедукцију варалице, ти би Све свела на зид. Али зид није све.“

9. Девети начин да се дође до слободе за песника јесте стрепња којој се свесно предаје да би превладао свој страх од смрти. Та стрепња је могућност слободе, нешто што песника не уназађује, него нешто што је конструктивно и што доноси бољитак и покретачку промену у виду напретка, и самом песнику и свету око њега. Кроз и преко зида, песник као да ужива у тој стрепњи. Кјеркегор каже: „Кад би човек био живо-тиња, или анђео, он тада не би могао доживети стрепњу.“

Песников зид служи човеку, а не човек зиду. Зидови су песникове „шкрге“. Он подсећа на Сократа који је свечано подигао пехар са отровом и рекао: „Спреман сам.“ Стрепња песника често доводи у утопистички, али не конформистички и нихилистички однос према свету. Песник се тога не боји, јер је свестан своје сопствене збиље и властитог песничког реалитета. Ками каже да нам је близак само онај свет који можемо објаснити макар и лошим разлозима. Видљива је песникова жеља да објасни свет који је унутар зида. Он је свестан да се оно што је унутар његовог зида налази у домену његове песничке и људске ингеренције и одговорности и зато он нема потребу и жељу да бежи изван тог света, иако се тог бекства не боји и не паничи ако се некад

нађе изван зида. Он ствари узима онаквима какве јесу, али има једнако поверење у способност ствари да буду другачије. За песника је утопија само способност другачијег гледања на свет, посматрање света из коже и угла других људи, које личност једног утописте подиже на ступањ софистициране широкоумности. Кафка каже: „Почни са оним што је истинито, а не с оним што је прихватљиво.“ Овај песников поступак у процесу освајања слободе илуструју стихови: „Зид, нежив, дише на наша уста, када га спомињемо. Ми смо његове шкрге.“

10. Десети метод који песник вешто користи на свом путу овладавања слободом као својим основним циљем, јесте рационализација појма и суштине смрти. Песник је свестан да нема у животу ничега страшног за онога који је јасно схватио да нема ничега страшног у неживљењу. Епикур каже: „Смрт нас се не тиче, јер док постојимо ми, нема смрти, а кад дође смрт тада више нема нас.“ Као што су за Емпедокла четири основна елемента: вода, ваздух, ватра и земља, за песника је пети елемент – зид. Зид је његово оружје да превлада страх од смрти. Док не постоји зид, он небојажљиво размишља о животу као о могућности слободе. Када се зид појави, он више не размишља о смрти као о начину превладавања недостатка те могућности. Овај, последњи песников метод у изналажењу сопствене слободе преточен је у следеће стихове: „Ти, који читаш и памтиш зидове, ако ти дође да мрзиш, молим те: мрзи мене, немој мрзети Зидове.“

Пошто је песник освојио слободу, он се свим силама труди да освојени плен задржи у својим рукама. То чини на пет основних начина. Први начин задржавања освојене слободе јесте фаворизација „живота у тренутку“. Садашњост је време којим песник суверено господари и над којим има несумњиву контролу. Песник живи „овде и сада“, готов да анулира све своје нереалне страхове, те и неосновану стрепњу од будућег тренутка. Други начин задржавања слободе јесте мудро бирање битака. Песник свесно и одговорно одлучује у којим биткама ће се борити, а којих треба да се клони, чувајући на тај начин свој унутрашњи мир. Трећа метода задржавања слободе јесте спремност на уочавање невиности. Најбескрупулознија понашања људи песник је готов да разуме. Његови зидови спајају различите људе, судбине и облике понашања, а не раздвајају их. Песник уз помоћ зидова „демаскира“ и разобличава зло у људима и своди га на слабост човека, а не на категорију која независно постоји као категорија зла која је сама себи сврха и објашњење. Четврти начин на који песник задржава сопствену слободу огледа се у развијању његове свести о томе да је све пролазно. Успеси, грешке, слава, стид, баш све има свој почетак и крај. Прихватање ове истине јесте круцијални, угаони камен песниковог ослобађања. Он је свестан чињенице да задовољство не траје вечно, али и да се бола и непријатности не може ослободити у истом тренутку када он то зажели. Пети и последњи начин да се задржи слобода, скопчан је са појмом одговорности. Реч је о одговорности на макро и микроплану. Одговорност на микроплану подразумева живот ван романтичног клишеа сулуде погибије за идеал. Човек је одговоран да задржи своју личност консолидованом, у непрекидној, уистину разарајућој, борби за најсветије и најделикатније циљеве. Он мора након ковитлаца да изађе снажан, а не сломљен и скрхан, јер има обавезу да сам прогредира у процесу борбе. Досегнути идеал не представља ништа, уколико

човека није избацио у вишу орбиту његовог сопственог напретка и самоактуализације. Дакле, одговорност у постизању идеала на микроплану јесте његова паметна, разложна и рационална реализација. Одговорност на макроплану огледа се у дефинисању идеала као нечег што се не своди само на пуки ситносопственички интерес појединца, па макар он резултирао просперитетом дотичне индивидуе. Одговорност за идеал на макроплану састоји се у обликовању и конкретизацији идеала на начин на који он почиње да поприма карактер општег добра. Дакле, вреди се паметно борити не за вредност лимитирану субјективитетима актера, него за вредност која има у својој перспективи генералну добит и духовни просперитет читаве људске заједнице. Ових пет метода задржавања сопствене слободе, одсликавају следећи стихови: „Негдје под сунцем сјена је рекла зиду: *Ниси ѿвод, нисам исхог.*“

Можемо закључити да је песник успешно одговорио на основно питање које га тишти, а то је, заправо, реверзибилан процес самоупитаности. Њега опседа изналажење начина како да савлада свој зид, али он једновремено ужива, не с мањим жаром и интензитетом, у чињеници да његов властити зид уистину савлађује њега. Песник оправдава и конкретизује Јасперсово начело да је слобода избор могућности које човек свесно бира. Јасперс тврди да „ја“ није предмет човековог избора, него да му је као такав дат, али он га у сфери своје слободе и свог избора може адаптирати као своје сопствено „ја“. Он експлицитно каже: „Ако останем у свом царству слободе не одлучујући се ни за шта, онда и нисам ништа.“ Тиме песник даје одговор на питање које је још Гете поставио свом Фаусту: „Где да те зграбим силна природо?“